

Lietuvos jaunimo išsilavinimo skirtumų įtaka nedarbui

Laima Okunevičiūtė-Neveauskienė¹, Arūnas Pocius²

¹Lietuvos socialinių mokslų centras, A. Goštauto g. 9, 01108 Vilnius, Laima.Okuneviciute@dsti.lt

²Lietuvos socialinių mokslų centras, A. Goštauto g. 9, 01108 Vilnius, Arunas.Pocius@dsti.lt

Anotacija. Remiantis analizei sukauptais statistiniais duomenimis, šiame straipsnyje nagrinėjama Lietuvos jaunimo išsilavinimo pokyčiai bei jų diferenciacija pagal lytį. Analizėje taikomas itin svarbus apibendrinamasis šalies 20–24 metų jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, rodiklis, leidžiantis atskleisti skirtingų gyventojų grupių tolesnės integracijos galimybių skirtumus. Taip pat šiame tyrime svarbus yra miesto ir kaimo diferenciacijos pjūvis, prioritetą tiekiant kaimo jaunimui, kurio integracijos į darbo rinką galimybės itin nukenčia dėl išsilavinimo stokos ir tuo pačiu išauga nedarbo rizika.

Straipsnyje detaliau analizuojamos šalies jaunų bedarbių struktūros dinamikos tendencijos pagal išsilavinimo lygį, lyginama, koku mastu ji keičiasi, atsižvelgiant į visų bedarbių, tarp kurių ypač daug vyresnių išsilavinusių žmonių, skaičių. Todėl į bedarbių struktūros kaitą pagal jų išsilavinimo lygį galima pažvelgti ir per kartų kaitos prizmę.

Esminiai žodžiai: *jaunimas, išsilavinimas, nedarbas, darbo rinka, integracija.*

Įvadas

Jaunimo situacijos tyrimams pastaraisiais metais skiriama daug dėmesio, plėtojamos skirtingos jaunimo problemų tyrimo kryptys. Ypatingas dėmesys skiriamas jaunimo užimtumo, jaunimo perėjimo iš švietimo sistemos į darbo rinką, verslumo, pažeidžiamų jaunimo grupių, įvairių socialinių problemų, nepilnamečių delinkvencijos ir pan. klausimams spręsti, vertybinių jaunimo orientacijų tyrimams, COVID-19 poveikio jaunimo situacijai įvairiose srityse vertinimui (Sakalauskas, 2020; Buzaitytė-Kašalynienė, Švedaitė-Sakalauskė ir Kalpokas, 2020; Brazienė, 2019; Labanauskas, 2019, 2022; Acienė, 2020; Žiliukaitė, 2012, 2018; Vaznonienė, 2016; Antinienė ir Lekavičienė, 2017; Švedaitė-Sakalauskė ir Eidukevičiūtė, 2015; Bileišis, Buzaitytė-Kašalynienė ir

Stasiukynas, 2018; Roberts, 2022; Szpakowicz, 2022; Feng ir Tong, 2022; Adolfsson ir Coe, 2022; Suppers, Hanckel, Cook ir Hendry, 2023).

Mokslinė problema ir aktualumas. Jaunimo išsilavinimo skirtumų įtaka nedarbui yra aktuali ir itin mažai tyrinėta problema. Jaunimo išsilavinimas yra vienas iš veiksnių, lemiančių jaunimo elgsenos darbo rinkoje skirtumus. Straipsniu siekiama įvertinti bendrąsias jaunimo išsilavinimo skirtumų raidos tendencijas, siejant jas su tikslinės grupės bedarbių skaičiaus pokyčiais.

Tyrimo metodologija. Publikacijos metodologija remiasi detalesne šalies jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, rodiklio diferenciacijos lyginamąja analize pagal teritorinius skirtumus (miestą ir kaimą) ir lytį. Analizė apima labiausiai kontrastingų socialinių jaunimo grupių – miesto moterų ir kaimo vyrų – išsilavinimo skirtumų rodiklio pokyčių atskleidimą. Be išsilavinimo duomenų analizės, vertinant sąsają su nedarbu, naudojami darbo jėgos tyrimų rezultatai, kurie rengiami pagal Eurostato metodologiją. Analizėje taip pat buvo panaudotas autorių pritaikytas 18–24 metų amžiaus jaunimo, neįgijusio vidutinio išsilavinimo ir nesimokančio, dalies rodiklis, kuris apskaičiuotas remiantis balansiniu skaičiavimo metodu. Nustatant ryšį tarp miesto ir kaimo jaunimo nedarbo ir išsilavinimo skirtumų buvo taikytas koreliacinės analizės metodas.

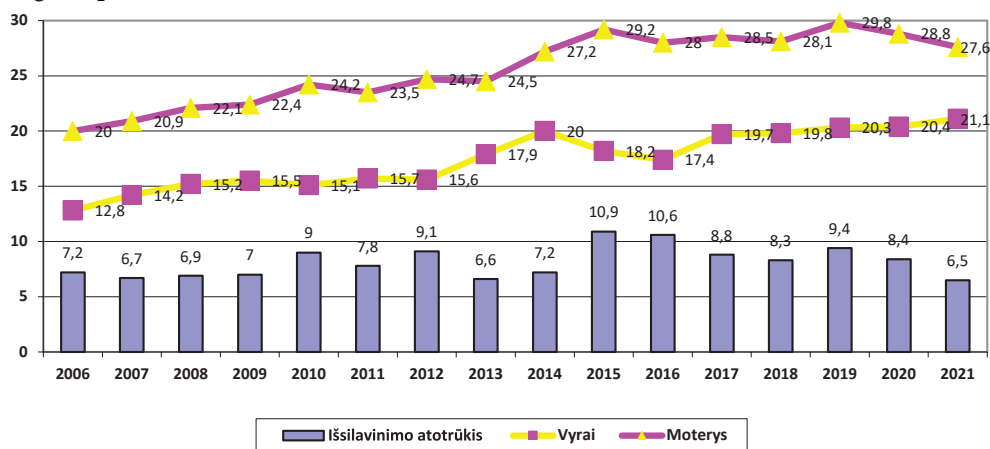
Vertinant skirtingo išsilavinimo bedarbių nedarbo situaciją, buvo panaudoti trijų skirtingų išsilavinimo lygių (aukšto, vidutinio ir žemo) rodikliai. Žemo išsilavinimo lygio (ISCED 0, 1, 2 lygių) asmenų grupei priskiriami tie, kurie neturi pradinio arba turi pradinį (be / su profesine kvalifikacija) ar pagrindinį išsilavinimą. Vidutinio išsilavinimo asmenų grupei priskiriami žmonės (ISCED 3, 4 lygiai), kurie turi pagrindinį su profesine kvalifikacija arba vidurinį (be / su profesine kvalifikacija) ar specialųjį vidurinį išsilavinimą. Aukšto išsilavinimo lygio (iki 2013 m. – ISCED 5, 6; nuo 2014 m. – ISCED 5, 6, 7, 8 lygiai) asmenų grupei priskiriami tie, kurie turi aukštesnįjį ar aukštąjį išsilavinimą¹. Tyrimui parinktas bedarbių suskirstymas į tris minėtas grupes leidžia tiksliau atskleisti ir išryškinti jų išsilavinimo raidos tendencijas, išvengiant didesnės paklaidų įtakos analizės rezultatams.

Skirtingų lyčių ir miesto bei kaimo jaunimo išsilavinimo skirtumai šalyje

Detaliau panagrinėkime šalies jaunimo išsilavinimo skirtumus pagal lytį. Per pandemijos krizę pradėjo mažėti jaunų moterų, turinčių aukštą išsilavinimą, dalis, o vyrų išsilavinimo lygis pamažu augo. Iki 2015 m. atotrūkis tarp moterų ir vyrų aukšto išsilavinimo lygio rodiklio jaunimo grupėse didėjo, tačiau 2015–2021 m. jis gerokai sumažėjo. Nepaisant stebimų akivaizdžių vyrų moterų išsilavinimo skirtumų tarp

¹ Plačiau žr. prieiga internetu: <https://osp.stat.gov.lt/statistikos-terminu-zodynas?popup=true&termId=4736>.

jaunimo, galima teigti, jog jaunimo išsilavinimo tapatumas pagal lytį nuo 2015 m. augo (1 pav.).

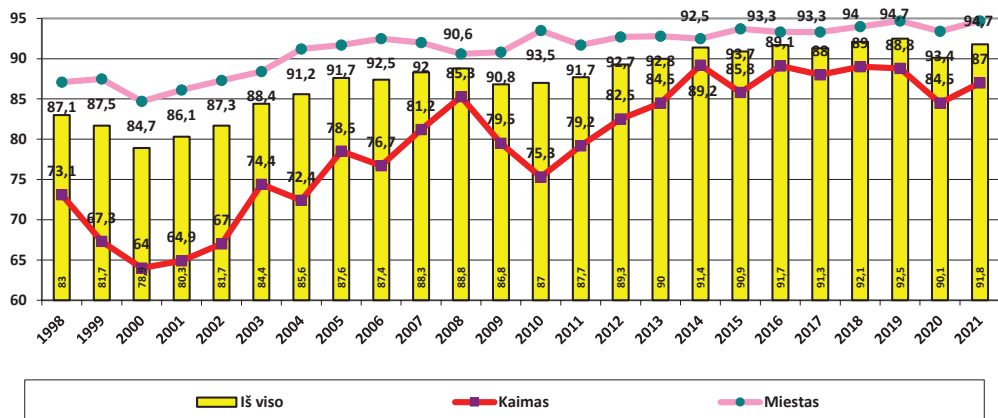

1 pav. 16–29 metų aukštą išsilavinimo lygį turinčio jaunimo dinamika pagal lytį, Statistikos departamento duomenimis (proc.)

Aukštesnį jaunų moterų išsilavinimą lemia tai, kad jauni vyrai tradiciškai dažniau rinkosi vidutinio išsilavinimo reikalaujančias darbininkiškas specialybes. Nors išsilavinimo svarba jaunimo nedarbui mažinti ir jų gyvenimiškosioms galimybėms realizuoti nėra abejotina, tačiau greičiausiai dėl įvairialypių ūkio poreikių galima teigti, kad geriausią situaciją darbo rinkoje atspindi optimali gyventojų išsilavinimo struktūra, kurioje darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumas būtų aukštas. Galima teigti, kad aukštesnis jaunų moterų išsilavinimo lygis anaipol neužtikrina geresnių jų įsidarbinimo galimybių. Antai, Statistikos departamento duomenimis, 2021 m. 15–29 metų moterų užimtumo lygis siekė 46,4 proc., vyrų – 51,8 proc. (skirtumas siekė 5,4 procentinio punkto). Todėl apie jaunimo įsidarbinimo ir gyvenimiškųjų galimybių skirtumus vien tik pagal išsilavinimą būtų labai sudėtinga.

Gerėjant gyventojų padėčiai darbo rinkoje, dėsningai augo šalies jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, dalis (2 pav.). Tačiau kriziniais laikotarpiais šis rodiklis mažėjo (ypač tarp kaimo jaunimo).

Ekonominiai nuosmukiai labai atsiliepė kaimo jaunimo siekiamis įgyti išsilavinimą, nes jaunų žmonių, įgijusių vidutinį ar aukštesnį išsilavinimą, dalis mažėjo sparčiau. Be to, šie nuosmukiai užsitęsė ilgiau ir dažniausiai reikėjo daugiau laiko prieškriziniam lygiui atstatyti.

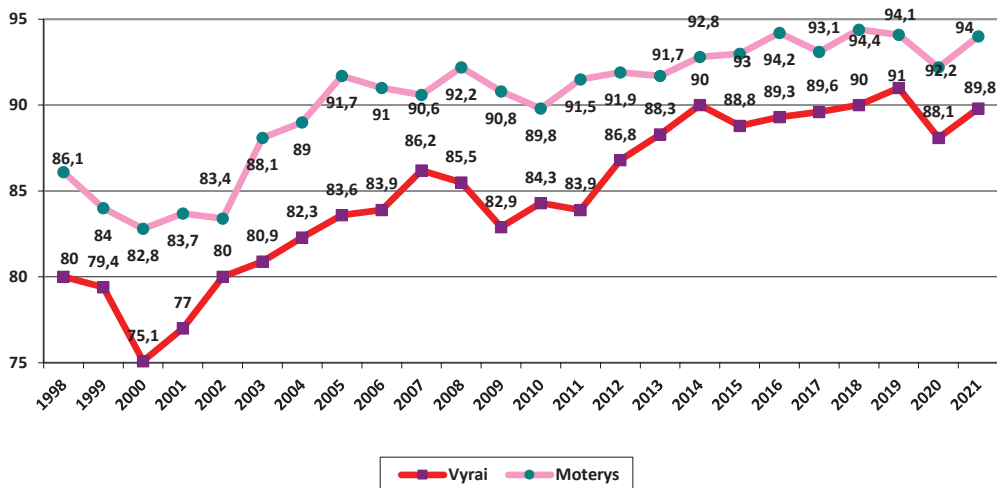

2 pav. 20–24 metų šalies jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, dalis mieste ir kaime, Statistikos departamento duomenimis (proc.)

Nekalbant apie tai, kad kaimo jaunimo galimybės įgyti norimą išsilavinimą tradiciškai buvo gerokai mažesnės nei jaunų žmonių mieste, todėl nepakankamas kaimo jaunimo išsilavinimas yra viena iš jų gyvenimiškų galimybių realizavimo kliūčių. Patirtis rodo, kad žemesnio išsilavinimo asmenų nedarbo rizika gerokai išauga.

Ryšys tarp šalies ekonominės raidos cikliškumo ir jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, dalies pokyčių yra akivaizdus. Tačiau jis yra itin ženklus kaimo teritorijoje ir gerokai mažesnis mieste. Todėl nagrinėjamo jaunimo rodiklio svyravimai labiausiai susiję su stebimais jo pokyčiais kaime. Be to, smarkiai skiriasi ir svyravimų pobūdis. Bendro jaunimo išsilavinimo rodiklio svyravimai gana ilgą laiką labai priminė išlygintą ir augančią bangos pavidalo kreivę, panašiai keitėsi ir jaunimo nedarbo rodiklis, tik šiuo atveju svyravimų bangos buvo gerokai didesnės. Ryškūs jaunimo išsilavinimo lygio rodiklio svyravimai kaime labiau priminė pjūklo dantis. Situacija pasikeitė praėjusį dešimtmetį, kai miesto jaunimo išsilavinimo pokyčiai vis labiau buvo panašesni į tiesinę liniją. Nagrinėjamo rodiklio stabilizacija rodo, kad jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, dalies augimo galimybės mieste faktiškai išsisėmė, tačiau nėra išnaudojama potenciali šio rodiklio augimo galimybė kaime. Kaimo jaunimo išsilavinimo rodiklio augimo proveržis faktiškai sustojo praėjusio dešimtmečio viduryje ir vėliau jo reikšmės netgi sumažėjo. Tai rodo apie kiek sumažėjusį jaunimo išsilavinimo prieinamumą kaime.

Vertinant 20–24 metų šalies jaunimo išsilavinimo nagrinėjamą rodiklį lyties požiūriu galima teigti, kad jaunų vyrų išsilavinimas tradiciškai buvo žemesnis nei moterų ir jo reikšmių atotrūkis pagal lygį sumažėjo. 20–24 metų skirtingų lyčių šalies jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, dalies rodiklis pagal lytį ilgoju laikotarpiu išaugo, nors dėl ekonominių krizių poveikio jo reikšmės laikinai sumažėjo (3 pav.).

3 pav. 20–24 metų šalies jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, dalis pagal lytį, Statistikos departamento duomenimis (proc.)

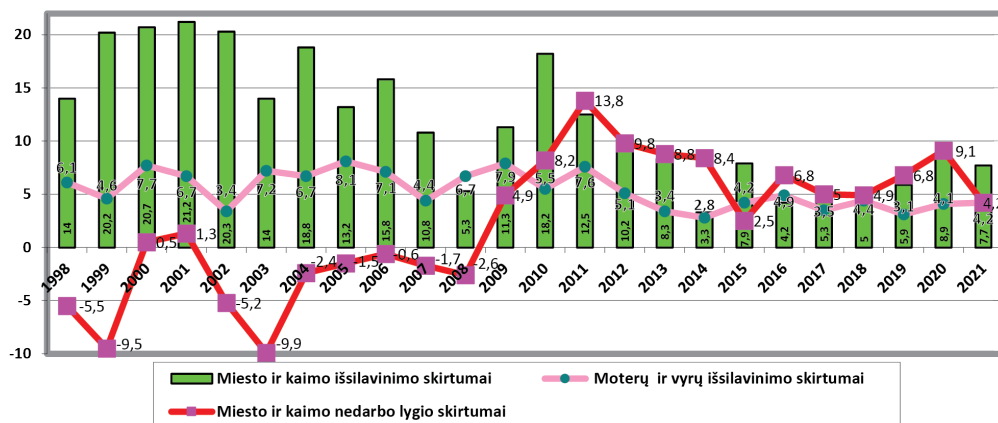
Vienas iš įdomesnių dėsningumų – kiekvienas tolesnis skirtingos jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, rodiklio nuosmukis buvo pakankamai ryškus, tačiau jo reikšmė buvo didesnė nei prieš tai buvusio nuosmukio, nors per pandemijos krizės metus jis buvo labai staigus, bet labiau trumpalaikio pobūdžio, todėl bendras laikinas neigiamas pokytis buvo mažesnis.

Nustatyta, kad teritoriniai šalies jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, dalies rodiklio skirtumai (tarp miesto ir kaimo) paprastai gerokai viršijo šiuos skirtumus pagal lytį. Nors jaunimo išsilavinimo rodiklio atotrūkis pagal lytį ilguoju laikotarpiu sumažėjo, tačiau nuo 2015 m. šis rodiklis išliko beveik pastovus. Šiems skirtumams beveik neturėjo įtakos pandemijos krizės poveikis. Kitaip keitėsi jaunimo išsilavinimo skirtumų rodiklis mieste ir kaime. Teritoriniai jaunimo išsilavinimo santykinių rodiklių skirtumai išaugdavo daugiausia dėl ekonominių krizių poveikio. Tačiau Rusijos ekonominės krizės metu ir trejetą metų po jos miesto ir kaimo jaunimo išsilavinimo rodiklio skirtumai buvo didžiausi (siekė apie 20 procentinių punktų). Jaunimo išsilavinimo rodiklio atotrūkio mažėjimą iliustruoja tas faktas, kad kiekvienas naujas stebimo skirtumo maksimumas tarp miesto ir kaimo buvo mažesnis. Tačiau teritorinės jaunimo išsilavinimo diferenciacijos skirtumų mažėjimo tendenciją trumpuoju laikotarpiu sunku įžvelgti dėl didelio šio rodiklio atotrūkio raidos cikliškumo. Kita vertus, kaimo ir miesto jaunimo išsilavinimo rodiklio skirtumų mažėjimas rodo, kad dėl jo diferenciacijos poveikio, bent jau formaliai, teritoriniai tikslinės grupės gyvenimiškųjų galimybių skirtumai ilguoju laikotarpiu sumažėjo.

Jaunimo išsilavinimo augimo svarbą šalyje rodo teritorinių nedarbo skirtumų rodiklio įtraukimas į analizę. Iš diagramos išryškėja kardinalūs pokyčiai, kurie pasireiškė dėl ankstesnės ekonominės krizės padarinių ir iki tol vykusių pasikeitimų. Ilgą laiką kaimo jaunimo nedarbo lygis buvo mažesnis nei miesto (ypač 1999 ir 2003 m.).

Apie tai liudija neigiamos nedarbo lygio atotrūkio reikšmės (4 pav.). Kaimo jaunimo nedarbo lygį tolesnėje retrospektyvoje (iki 2008 m.) gerokai sumažino pakankamai aukštas nekvalifikuotų ir menkos kvalifikacijos darbo išteklių poreikis kaime. Tačiau augant šalies žemės ūkio technologiniam lygiui, gerokai sumažėjo žemos kvalifikacijos darbuotojų poreikis kaime, kartu mažėjo ir jaunų žmonių įsidarbinimo galimybės kaimiškuose šalies regionuose. Išryškėjo didelis darbo išteklių perteklius jaunimo amžiaus grupėje (ypač kaime), todėl, siekiant išvengti nedarbo, gerokai padidėjo išsilavinimo ir profesinės kvalifikacijos svarba.

Atotrūkis tarp miesto ir kaimo jaunimo nedarbo rekordiškai išaugo 2008–2011 m. Dėl skaudžių pasaulinės ekonominės krizės padarinių 2011 m. nedarbo lygio skirtumai išaugo iki 13,8 procentinio punkto. Tačiau nuo 2008 m. galima išžvelgti pakankamai glaudų ryšį tarp teritorinių jaunimo išsilavinimo ir nedarbo rodiklių skirtumų pokyčių. Faktiškai ekonominė krizė lydėjo ir jaunimo išsilavinimo sumažėjimą kaime. Palyginti lėtą jaunimo padėties darbo rinkoje pagerėjimą po pasaulinės krizės kaimo teritorijoje greičiausiai galima aiškinti ir tikslinės grupės išsilavinimo lygio nuosmukio padariniais. Svarbu pastebėti, kad „dvigubas“ jaunimo padėties darbo rinkoje ir išsilavinimo nuosmukis kaime buvo stebimas ir pandemijos krizės metu, tačiau jis atsikartojo daug mažesniu mastu nei dėl ankstesnės pasaulinės krizės poveikio.

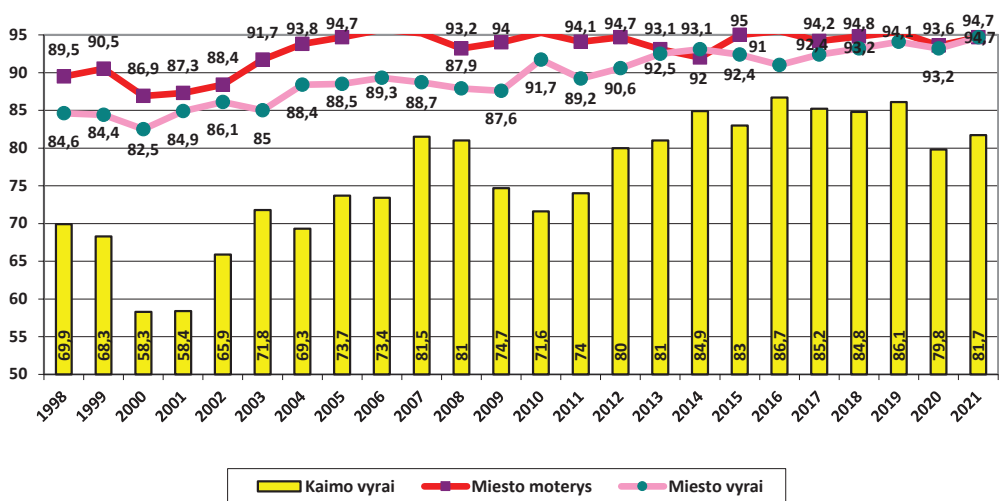
4 pav. 20–24 metų šalies jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, dalies rodiklio ir nedarbo skirtumai*, Statistikos departamento duomenimis (procentiniais punktais)*

*Nedarbo skirtumams nustatyti buvo naudojamas jaunimo iki 24 metų nedarbo lygio rodiklis. Koreliacinis ryšys tarp miesto ir kaimo jaunimo nedarbo lygio rodiklio ir išsilavinimo lygio skirtumų buvo pakankamai didelis ir siekė $r = -0,490$.

Detalesni 20–24 metų šalies jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, rodikliai mieste ir kaime, atsižvelgiant į jų stebimus pasikeitimus pagal lytį, liudija apie susiformavusių skirtumų priežastis. Dėsninga, kad per ilgąjį laikotarpį stebimos kreivės supanašėja. Tačiau galima išskirti keletą esminių šių kreivių

panašėjimo bruožų. Jaunimo išsilavinimo diferenciacijos skirtumus per ilgąjį laikotarpį faktiškai lėmė miesto moterų ir kaimo vyrų nagrinėjamo rodiklio reikšmių skirtumai. Didžiausios buvo miesto moterų, mažiausios – kaimo vyrų jaunimo išsilavinimo rodiklio reikšmės (5 pav.).

Nepaisant nagrinėjamo rodiklio reikšmių skirtumų mažėjimo, 2016–2021 m. gana smarkiai sumažėjo jaunų kaimo vyrų išsilavinimo rodiklio reikšmės. Todėl stebimi labiausiai kontrastingų socialinių jaunimo grupių išsilavinimo skirtumai netgi po pandemijos krizės išliko itin dideli. Iš vienos pusės, tai liudija apie potencialias jaunimo išsilavinimo augimo galimybes, iš kitos pusės – apie didelės dalies jaunų kaimo vyrų socialinės atskirties bei nedarbo riziką ir ribotą jų gyvenimiškųjų galimybių realizavimo aprėptį (lauką). Kita vertus, jaunų vyrų ir moterų išsilavinimo skirtumai mieste per ilgą laiką faktiškai išnyko. Be to, tiesinė miesto vyrų ir moterų išsilavinimo kreivės išraiška ir santykinis jo pastovumas laiko skalėje rodo, kad nagrinėjamo jaunimo išsilavinimo augimo galimybės miestuose yra faktiškai išsisėmusios. Tai leidžia įsivesti prielaidą, kad su išsilavinimu susijusių darbo turinio skirtumai pagal lytį dabartinėmis sąlygomis jaunimo kartoje faktiškai nunyksta.

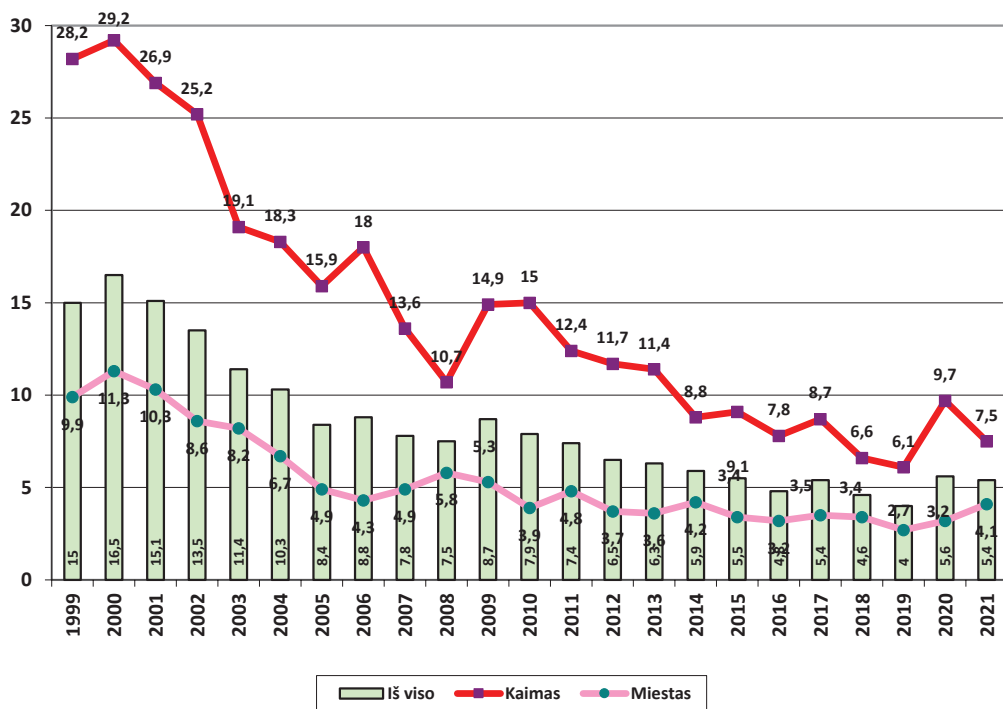

5 pav. Detalesnės 20–24 metų šalies jaunimo, įgijusio vidutinį ar aukštesnį už vidutinį išsilavinimą, dalies rodiklio reikšmės mieste ir kaime, Statistikos departamento duomenimis (proc.)

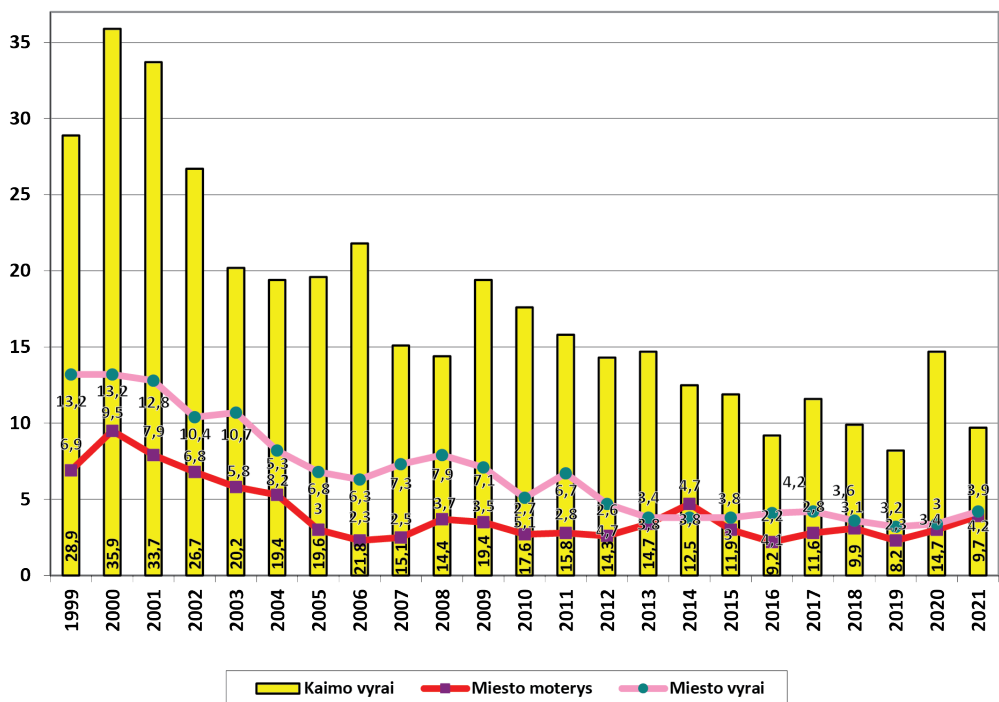
Galima išskirti kelis 18–24 metų amžiaus šalies jaunimo, neįgijusio vidutinio išsilavinimo ir nesimokančio, rodiklio raidos laikotarpius. Pirmasis laiko intervalas apima laikotarpį nuo Rusijos krizės iki pasaulinės ekonominės krizės. Antrojo laiko intervalo pradžia apima po pasaulinės ekonominės krizės prasidėjusį pakilimą ir dabartinę situaciją (6 pav.). Tai stabilizacijos laikotarpis, kai neįgijusio vidutinio išsilavinimo ir nesimokančio jaunimo dalis mieste išliko beveik pastovi, o kaime jos kitimo tempai

gerokai sulėtėjo. 18–24 metų amžiaus šalies jaunimo, neįgijusio vidutinio išsilavinimo ir nesimokančio, dalies rodiklis kaime laikinai smarkiai išaugo dėl ekonominių krizių poveikio. Šių jaunuolių gyvenimiškųjų galimybių plėtra buvo itin komplikauta.

Akivaizdu, kad dėl ekonominių krizių šalyje labiausiai nukentėjo jaunų kaimo vyrų išsilavinimas. Nepaisant to, ilguoju laikotarpiu 18–24 metų amžiaus jaunų kaimo vyrų, neįgijusių vidutinio išsilavinimo ir nesimokančių, dalis šalies mastu sumažėjo labiausiai (7 pav.). Tačiau 2020 m. ekonominės krizės metu buvo vėl stebimas grėsmingas trumpalaikis šio rodiklio šuolis tarp kaimo vyrų (1,8 karto), nors jo reikšmės mieste pagal lytį per pastaruosius ketverius metus faktiškai išsilygino ir buvo stabilios. Esminio pandemijos krizės poveikio šio rodiklio dinamikai mieste nebuvo pastebėta.

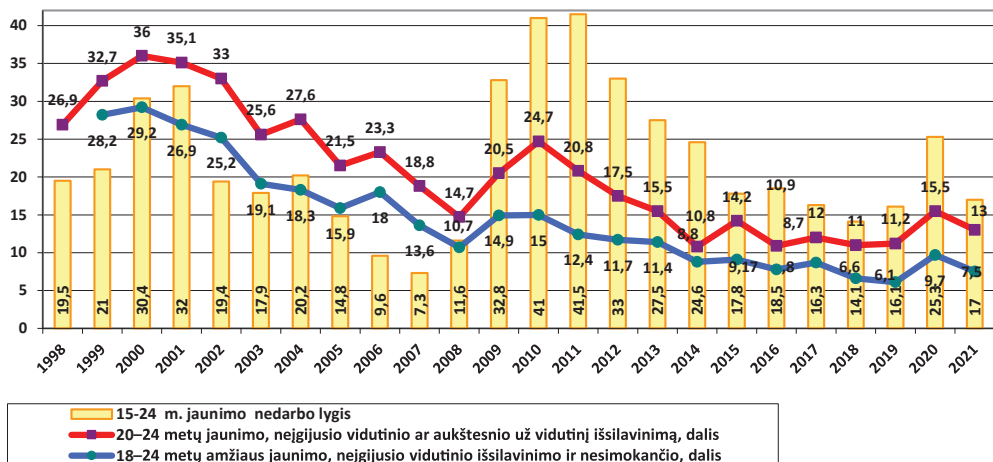
6 pav. 18–24 metų amžiaus šalies jaunimo, neįgijusio vidutinio išsilavinimo ir nesimokančio, dalis, Statistikos departamento duomenimis (proc.)

7 pav. Detalesnės 18–24 metų amžiaus jaunimo, neįėjusio vidutinio išsilavinimo ir nesimokančio, dalies rodiklio reikšmės, Statistikos departamento duomenimis (proc.)

Nors tarp jaunimo nedarbo ir neįėjusio išsilavinimo kaimo jaunimo rodiklių nėra glaudaus koreliacinio ryšio, tačiau galima įžvelgti akivaizdų tendencijų krypčių tapatumą iki situacijos darbo rinkoje gerėjimo laikotarpio vidurio, kuris vyko praėjusio dešimtmečio (iki 2015 m.). Tačiau vėliau tendencijos išsiskyrė – jaunimo nedarbas kaime toliau mažėjo, neįėjusių išsilavinimo asmenų rodikliai faktiškai neįėjė, o 20–24 metų amžiaus grupėje 2016–2021 m. laikotarpiu netgi šiek tiek pablogėjo (8 pav.). Ekonominių nuosmukių laikotarpiu itin augo ne tik kaimo jaunimo nedarbo lygis, bet blogėjo ir išsilavinimo rodikliai (ypač dėl ekonominės krizės poveikio). Svarbu pastebėti, kad tarp skirtingų jaunimo, neįėjusio išsilavinimo, grupių rodiklių koreliacinis ryšis yra itin glaudus (sieki net 0,978). Todėl skirtingų neįėjusio išsilavinimo jaunimo grupių dinamiką galima tiesiogiai palyginti su nedarbo lygio rodikliu, nors amžiaus intervalai šiuo atveju nesutampa.

8 pav. Nedarbo lygio ir jaunimo išsilavinimo rodikliai kaime (proc.)*

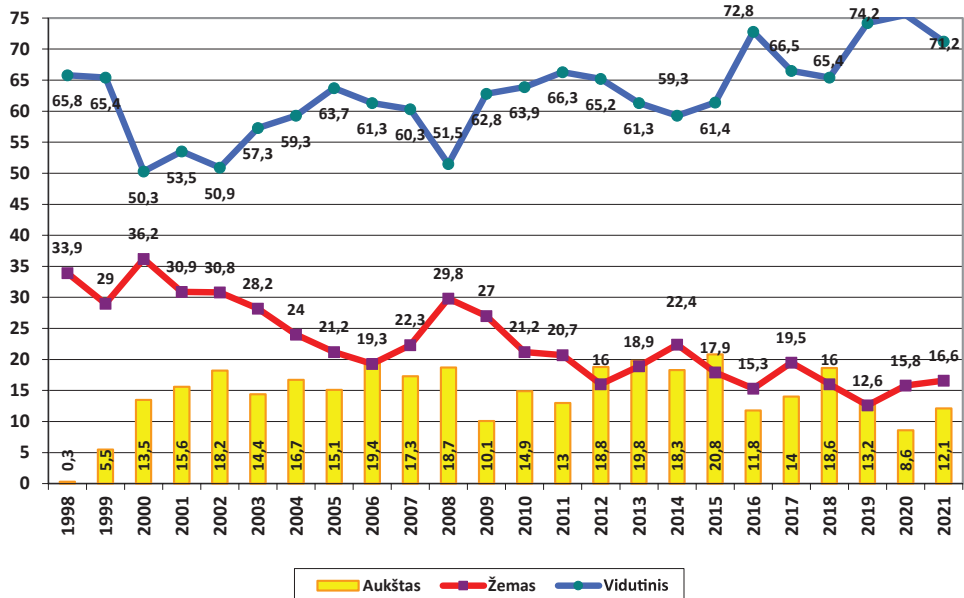

* 18–24 metų amžiaus jaunimo, neįgijusio vidutinio išsilavinimo ir nesimokančio, dalis apskaičiuota remiantis balansiniu metodu iš 100 proc. atėmus atitinkamos amžiaus grupės, įgijusios išsilavinimą jaunimo dalies, rodiklį, Statistikos departamento duomenimis.

Šalies bedarbių išsilavinimo analizė

Svarbu pabrėžti, kad duomenis apie bedarbių išsilavinimą darbo jėgos tyrimuose dalis respondentų nuo apklausėjų nepriklausančių priežasčių galėjo nurodyti nepakankamai tiksliai. Tačiau svarbu panagrinėti, kaip kito bedarbių išsilavinimo tendencijos ilguoju laikotarpiu. 1998–2021 m. šalyje padidėjo aukštąjį išsilavinimą turinčių jaunų bedarbių dalis ir sumažėjo žemą išsilavinimą turinčiųjų (9 pav.). Tačiau tai neturi nieko bendra su realiais bedarbių konkurencingumo ir jų gyvenimiškųjų galimybių realizavimo skirtumais pagal išsilavinimą. Tiesiog tai liudija, kad į darbo rinką šalyje pateko gerokai daugiau labiau išsilavinusio jaunimo. Todėl bedarbių struktūra pagal išsilavinimą gana smarkiai pasikeitė. Be to, reikia turėti omenyje, kad beveik visą laiką žemą išsilavinimą turinčių jaunų bedarbių buvo gerokai daugiau nei aukštą išsilavinimo lygį turinčiųjų. Rodiklių reikšmės supanašėjo tik praeitą dešimtmetį. Daugiausia šalies darbo rinkoje yra vidutinį išsilavinimą turinčių jaunų bedarbių. Tai, mūsų nuomone, liudija apie pakankamai aukštą darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimą. Svarbu pastebėti, kad jaunų bedarbių santykinę struktūrą pagal išsilavinimą menkai lemia šalies ekonomikos raidos cikliškumas, nors nedarbo lygio rodikliams ir bendriems situacijos darbo rinkos pokyčiams šis poveikis yra akivaizdus.

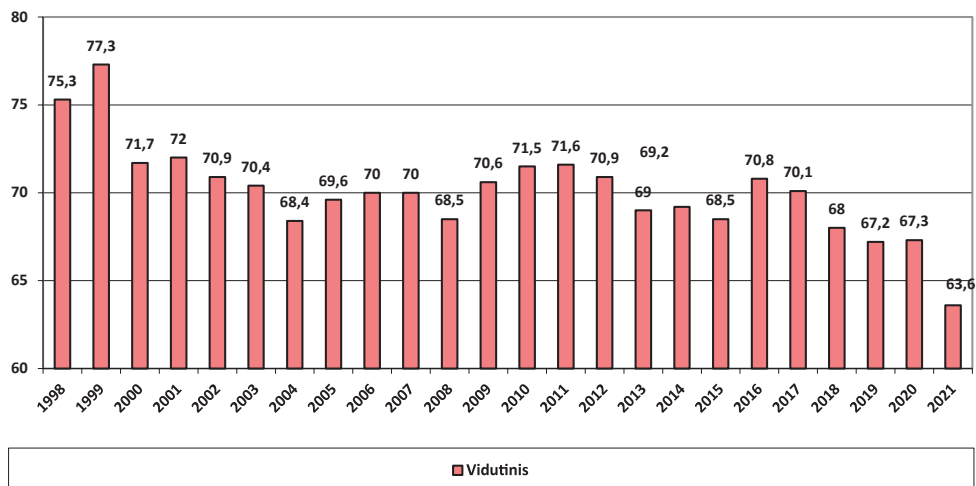
9 pav. 15–24 metų amžiaus jaunų bedarbių struktūros raida šalyje pagal išsilavinimą,

Statistikos departamento duomenimis (proc.)

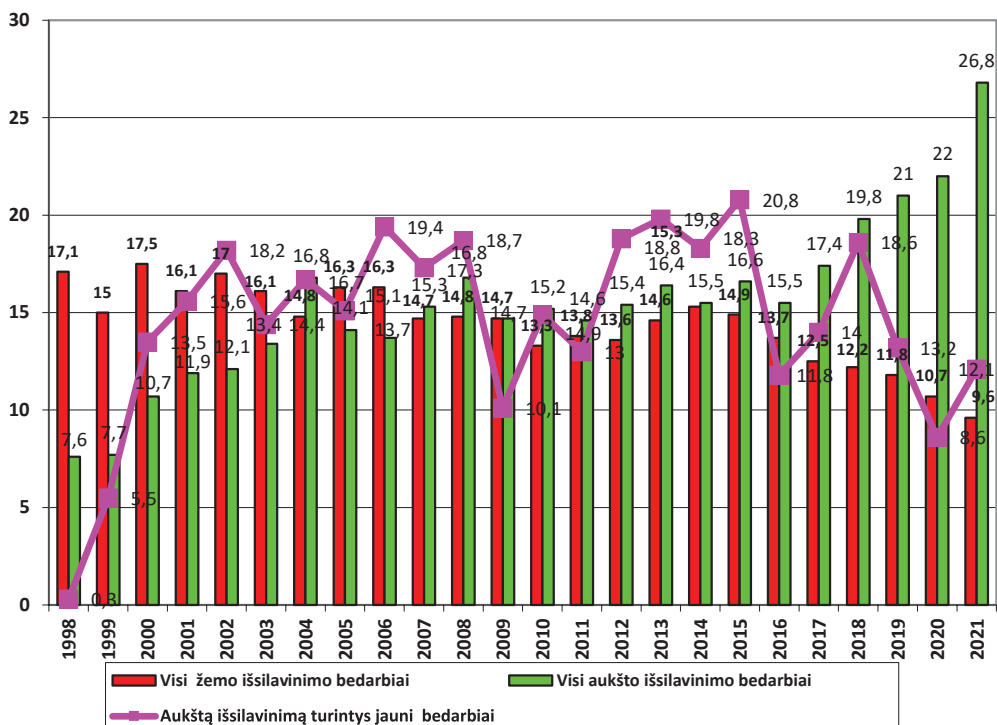
Dėsninga, jog vidutinio išsilavinimo bedarbių lyginamasis svoris mažėja. Tačiau tai vyksta ne taip sparčiai ir labai netolygiai, nors vidurinėsios grandies kvalifikuotų darbuotojų poreikis darbo rinkoje visada išlieka labai aukštas ir nuolat jų trūksta. Paprastai vidutinio išsilavinimo bedarbių lyginamasis svoris padidėja ekonominių krizių metais (10 pav.). Sprendžiant pagal vidutinio išsilavinimo bedarbių dalies mažėjimą, jų trūkumas darbo rinkoje tik didėja.

10 pav. Visų vidutinio išsilavinimo bedarbių lyginamojo svorio raida šalyje, Statistikos

departamento duomenimis (proc.)

Iš 10 pav. diagramos matyti, kad ilguoju laikotarpiu aukšto išsilavinimo bedarbių dalis augo sparčiau nei mažėjo žemo išsilavinimo bedarbių. Ypač grėsmingas aukšto išsilavinimo bedarbių lyginamojo svorio augimo šuolis buvo 2016–2021 m. laikotarpiu, kuris vyko faktiškai nepriklausomai nuo skirtingų šalies ekonominės raidos ciklų poveikio. Todėl atotrūkis tarp kontrastingiausių išsilavinimo grupių bedarbių dalies rodiklių per pastaruosius penkerius metus gerokai didėjo. Pastarieji rodikliai rodo, kad vien tik aukštesnio išsilavinimo darbo rinkoje nepakanka. Būtina turėti dar ir tinkamą profesiją. Tačiau minėta tendencija daugiausia pasireiškia vidutinio ir vyresnio amžiaus žmonių grupėse. Aukštą išsilavinimą turinčio jaunimo dalis tarp 15–24 metų bedarbių 2018–2021 m. smarkiai sumažėjo (11 pav.).

11 pav. Aukšto ir žemo išsilavinimo bedarbių lyginamojo svorio dinamikos palyginimas šalyje, Statistikos departamento duomenimis (proc.)

Išvados

Nors išsilavinimo svarba jaunimo nedarbui mažinti ir jų gyvenimiškosioms galimybėms realizuoti nėra abejotina, tačiau greičiausiai dėl įvairialypių ūkio poreikių galima teigti, kad geriausią situaciją darbo rinkoje atspindi optimali šalies gyventojų išsilavinimo struktūra, kurioje darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumas būtų aukštas.

Tyrimo rezultatai patvirtina tai, kad Lietuvos jaunimo kaime galimybės įgyti išsilavinimą tradiciškai buvo gerokai mažesnės nei jaunų žmonių mieste. Tai rodo apie kiek sumažėjusį jaunimo išsilavinimo prieinamumą kaime. Patirtis rodo, kad žemesnio išsilavinimo asmenų nedarbo rizika gerokai išauga.

Palyginti lėtą Lietuvos jaunimo padėties darbo rinkoje pagerėjimą po ankstesnės pasaulinės krizės kaimo teritorijoje didele dalimi galima aiškinti ir tikslinės grupės išsilavinimo lygio nuosmukio padariniais. Svarbu pastebėti, kad „dvigubas“ jaunimo padėties darbo rinkoje ir išsilavinimo nuosmukis kaime buvo stebimas ir pandemijos krizės metu, tačiau jis atsikartojo daug mažesniu mastu nei dėl ankstesnės pasaulinės krizės poveikio.

Kaip jau buvo minėta, jaunų bedarbių struktūrą pagal išsilavinimą menkai lemia šalies ekonomikos raidos cikliškumas, nors nedarbo lygio rodikliams ir bendriems situacijos darbo rinkos pokyčiams šis poveikis yra akivaizdus. Lyginamosios analizės rezultatai rodo, kad grėsmingas šalies aukšto išsilavinimo bedarbių lyginamojo svorio augimo šuolis vyko 2016–2021 m. metų laikotarpiu dėl jų dalies padidėjimo vidutinio ir vyresnio amžiaus žmonių grupėse. Tai rodo apie geresnes šalies jaunimo prisitaikymo galimybes darbo rinkoje.

Literatūra

- Adolfsson, M. ir Coe, A. B. (2022). Understanding how place is addressed in research on young people's political action: cases from Sweden. *Journal of Youth Studies*. <https://doi.org/10.1080/13676261.2022.2144715>
- Antinienė, D. ir Lekavičienė, R. (2017). Psychological and physical well-being of Lithuanian youth: Relation to emotional intelligence. *Medicina*. <http://dx.doi.org/10.1016/j.medic.2017.05.008>
- Bileišis, M., Buzaitytė-Kašalynienė, J. ir Stasiukynas, A. (2018). *Youth employment policies in Lithuania*. Tallin: Tallin University, 61 p. (EXCEPT Working Paper, No. 41. ISSN 2504-7159). ISBN 9789949294107. Prieiga internetu: http://www.except-project.eu/files/filemanager/files/WP41_Youth_employment_policies_in_Lithuania.pdf
- Braziene, R. (2019). Youth Transition from Education to the Labour Market in Lithuania: The Role of the Youth and Parental Education. *The Annals of the American Academy of Social and Political Science*. <http://journals.sagepub.com/home/ann> (fortcm)
- Brazienė, R. (2019). Lietuvos jaunimo apsirūpinimas būstu: patirtys ir požiūriai. *Filosofija. Sociologija = Philosophy. Sociology*, 30(2), 108–115. ISSN 0235-7186.
- Burkšienė, V., Dvorak, J. ir Burbulytė-Tsiskarishvili, D. (2020). City Diplomacy in Young Democracies: The Case of the Baltics (p. 305–330). In *City Diplomacy*. https://doi.org/10.1007/978-3-030-45615-3_14
- Darbo rinka skaičiais 2021 m. (2022). Užimtumo tarnybos statistinis leidinys.
- Darbo rinkos tendencijos. Prieiga internetu: <https://uzt.lt/darbo-rinka/darbo-rinkos-tendencijos/89>
- EU Commission. (2022). *Eurydice: National Education Policies*. Prieiga internetu: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems>

- EU Commission. (2023). *Youthwiki: Europe encyclopaedia of National Youth Policies*. Prieiga internetu: <https://bit.ly/3m5URaq>
- European Commission, DG Employment, Social Affairs and Inclusion. (2010). *Youth neither in employment nor education and training (NEET)*. Presentation of data for the 27 Member States.
- Eurostat Statistics Explained. (2022). Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Severe_housing_deprivation_rate
- Eurostat. (2022). *Youth employment rate by sex, age and country of birth*. Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/yth_empl_020/default/table?lang=en
- Eurostat. (2022). *Participation rate in non-formal education and training*. Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/yth_educ_060/default/table?lang=en
- Eurostat. (2022). *People at risk of poverty or social exclusion by broad group of country of birth*. Prieiga internetu: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/youth>
- Feng, Y. ir Tong, Q. (2023). Staying Online, Staying Connected: Exploring the Effect of Online Chatting on Adolescents' Psychological Well-being during COVID-19 Quarantine. *Youth & Society*, 55(7), 1263–1286. <https://doi.org/10.1177/0044118X211067553>
- Imbrasaitė, J. (2015). Monitorial Citizenship: A Case of Lithuania. *Comunicação Pública*, 10(18), 1–22.
- Imbrasaitė, J. (2016). Ar žiniasklaida skatina dalyvauti politiniuose veiksmuose? *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 7(2), 11–29.
- Jaunimo gerovės tyrimas: apklausos rezultatai 2018. (2019). ERASMUS+ Strateginės partnerystės projektas jaunimo srityje. Prieiga internetu: http://ziburio-fondas.lt/wp-content/uploads/sites/5/2019/07/National-study-report_Lithuania.pdf
- Jezukevičiūtė, D. ir Skirmantienė, J. (2015). Savanoriškos veiklos metu įgytų kompetencijų svarba darbo rinkoje: darbdavių nuomonė. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 15(1), 61–83.
- Kaprans, M., Rämmer, A., Kulm, M. L., Labanauskas, L. ir Rasnaca, L. (2022). *Youth studies*. Germany. ISBN: 978-3-98628-079-6.
- Kitanova, M. (2020). Youth political participation in the EU: evidence from a cross-national analysis. *Journal of Youth Studies*, 23(7), 819–836. <https://doi.org/10.1080/13676261.2019.1636951>
- Labanauskas, L. (2019). Highly Skilled Migration from Lithuania: A Critical Overview of the Period 1990–2018. *Istanbul University Journal of Sociology*, 39(2), 229–248. <https://doi.org/10.26650/SJ.2019.39.2.0106>
- Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas. Straipsnio redakcija įsigalioja nuo: 2024-07-01. Prieiga internetu: <https://www.infolex.lt/ta/364878:str25#>
- OECD and EU Commission. (2022). *Policy Brief on Recent Developments in Youth Entrepreneurship*. Prieiga internetu: <https://bit.ly/30nMu2n>
- Oficialus statistikos portalas. Statistinių rodiklių duomenų bazė. <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-svietimas-ir-kultura-2023/svietimas/bendrieji-svietimo-rodikliai>
- Oficialus statistikos portalas. Žemas išsilavinimas. Prieiga internetu: <https://osp.stat.gov.lt/statistikos-terminu-zodynas?popup=true&termId=4736>
- Roberts, K. (2022). Political economy and young people's transitions from education-to-work in the UK during and following the 2020 and 2021 lockdowns. *Journal of Youth Studies*, 26(9), 1147–1162. <https://doi.org/10.1080/13676261.2022.2077641>
- Stasiukynas, A. (2014). Bendruomeninių ir nevyriausybinų ne pelno siekiančių organizacijų veiklos tradicijos ir vadybos perspektyvos Lietuvoje. *Socialinės technologijos*, 4(2), 370–384.

- Suppers, J., Hanckel, B., Cook, J. ir Ann Hendry, N. (2023). Young citizens in intersecting crises: Key debates in youth citizenship research. *Journal of Applied Youth Studies*, 6(1–2). <https://doi.org/10.1007/s43151-023-00103-0>
- Szpakowicz, D. (2022). Problematising engagement with technologies in transitions of young people identified as 'Not in Education, Employment or Training' (NEET) in Scotland. *Journal of Youth Studies*, 26(9), 1200–1218. <https://doi.org/10.1080/13676261.2022.2080538>
- Švedaitė-Sakalauskė, B. ir Eidukevičiūtė, D. (2015). Socialinis darbas su jaunimu gatvėje – pirmoji patirtis Lietuvoje. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 11, 37–53.
- Vazonienė, G. (2016). Žaliosios infrastruktūros erdvių panaudojimas skatinant jaunimo integraciją ir dalyvavimą (p. 21–26). In *Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas: geroji patirtis. 7-oji mokslinė-praktinė konferencija*.
- Znojevaitė, V. ir Buzaitytė-Kašalynienė, J. (2018). NEET jaunuolių užimtumo didinimas, įgyvendinant jaunimo garantijų iniciatyvos projektą „Atrask save“. In *Ketvirtoji jaunimo tyrėjų tarpdalykinė mokslinė-praktinė konferencija Kodas „Jaunimas“: pranešimų santrauka*. Vilnius: Jaunimo reikalų departamentas, 13 p. ISBN 9786099550152.
- Žiliukaitė, R. (2012). Quantitative growth of the NGO sector in Lithuania: when the number of organizations increases without significant effects on participation level. *Sociologija. Mintis ir veiksmas [Sociology. Thought and Action]*, 1(30), 242–257.
- Žiliukaitė, R. (2018). What do we choose : freedom to associate or freedom to remain apart? Lithuania (p. 56–77). In *The nonprofit sector in Eastern Europe, Russia, and Central Asia : civil society advances and challenges* / edited by David Horton Smith, Alisa V. Moldavanova, and Svitlana Krasynska. Leiden: Brill.

The Influence of Differences in the Education of Lithuanian Youth on Unemployment

Laima Okunevičiūtė-Neverauskienė¹, Arūnas Pocius²

¹Lithuanian Center of Social Sciences, A. Goštauto St. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania, Laima.Okuneviciute@dsti.lt

² Lithuanian Center of Social Sciences, A. Goštauto St. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania, Arunas.Pocius@dsti.lt

Summary

Based on the statistical data collected for the analysis, this article examines changes in the education of Lithuanian youth and their differentiation by gender. The analysis uses a very important summarizing indicator of the country's 20–24-year-old youth with average or higher than average education, which reveals the differences in the opportunities for further integration of different population groups. Also important in this study is the differentiation between the city and the countryside, prioritizing rural youth, whose opportunities for integration into the labor market are particularly affected by the lack of education and, at the same time, the risk of unemployment increases.

The article analyses in more detail the dynamics of the structure of the country's young unemployed according to their level of education, comparing to what extent it changes compared to the changes in the education of all the unemployed, among whom there are many people with higher education. Therefore, the change in the structure of the unemployed according to their level of education can also be viewed through the prism of generational change.

Keywords: *youth, education, unemployment, labor market, integration.*

Gauta 2024 05 22 / Received 22 05 2024
Priimta 2024 05 28 / Accepted 28 05 2024